

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЕВ'ЯНОЇ ЦЕРКВИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено основні архітектурно-генетичні характеристики української дерев'яної церкви. Визначено основні етапи формування архітектури української дерев'яної церкви. Прослідковано вплив інших країн світу на українську дерев'яну церкву та вплив української дерев'яної церкви на світову сакральну архітектурну культуру. Встановлено проблеми збереження української дерев'яної церкви.

Ключові слова: українська дерев'яна церква, генеза, типи, етапи формування, збереження.

Abstracts

The main architectural and genetic characteristics of the Ukrainian wooden church were studied. The main stages of the formation of the architecture of the Ukrainian wooden church have been determined. The influence of other countries of the world on the Ukrainian wooden church and the influence of the Ukrainian wooden church on the world sacred architectural culture have been traced. The problems of preservation of the Ukrainian wooden church have been identified.

Key words: Ukrainian wooden church, genesis, types, stages of formation, preservation.

Вступ

Українська дерев'яна церковна архітектура – це унікальна спадщина, яка відображає багатовікову історію та традиції нашої країни. Самобутні витвори будівельного мистецтва відзначаються не лише своєю красою та вишуканістю, але й поглибленим культурним значенням. Розвиток архітектури української дерев'яної церкви – це складний процес, який охоплює різні етапи та періоди.

Проте, сьогодні вкрай важливо знати історію української сакральної архітектури задля відродження української культури. Важливим питанням є пошук рішень щодо збереження храмової архітектури, що є вагомою частиною культурної спадщини та національної ідентичності.

Результати дослідження

Українські дерев'яні церкви, які втілюють у собі багатий культурний та релігійний спадок, стикаються із серйозними викликами збереження в умовах сучасного світу. Питання збереження неможливо розглядати, не встановивши особливості формування та розвитку генези української церкви. У працях Г. Шевцової [1], В. Александровича [2], Я. Тараса [3] розглянуто просторово-конструктивні форми українських дерев'яних церков, аналізуючи їх походження та розвиток.

Цей аналіз показує, що хоча українська дерев'яна церква продовжувала розвиватися, базові її ознаки були сформовані до кінця XVI століття, і згодом спостерігалися складніші комбінації композиційно-просторових рішень та зміни деталей, але базова структура залишалася стабільною [4].

На підставі аналізу архітектурних ознак українських дерев'яних церков виділено чотири ключові етапи у їх становленні [1]. Кожен з цих етапів тісно пов'язаний з історичними подіями, які радикально вплинули на розвиток архітектури.

Перший етап, до IX століття, вважається підготовчим, адже він передував християнізації та відіграв важливу роль у формуванні основних рис української дерев'яної церковної архітектури.

Початок другого етапу, X-XIII століття, можна визначити як період Київської Русі. Це був час передачі нових архітектурних традицій східної християнської будівельної культури. Також саме тоді починають формуватися базові композиційні типи церков, зокрема, одноглова церква на хрестовому плані. Заключним моментом цього етапу стає монгольське нашествя, що спричинило занепад стародавніх руських традицій на теренах України [5].

Третій етап, XIV-XVI століття, можна визначити як час формування національної ідентичності [6]. Відбулося формування національних особливостей української дерев'яної церкви після монголо-

татарської навали на території України. Зменшення впливу візантійських архітектурних традицій відкрило простір для відтворення дохристиянських, особливо культово-анімістичних, будівельних звичаїв регіону. Саме тоді відбулося закріплення просторово-конструктивної концепції залому та початок формування церков з каплиць і кумирень, шляхом поєднання окремих складових елементів. Це спричинило розвиток трьохдольних і хрестових церковних будівель [1].

Кінець цього періоду, XVII – початок XIX століття, можна умовно визначити як етап ускладнення базових форм. Переважно бачимо появу комбінаторної різноманітності та ускладнення вже сформованих до XVII століття основних архітектурних рис української дерев'яної церкви [2].

На цьому етапі виникає новий просторово-конструктивний тип верху - восьмимерик на чотирикутнику без залому, що є комбінаторним поєднанням простого восьмирика на чотирикутнику і залому. Також спостерігається зростання вертикальних пропорцій церков та виникнення локальних (місцевих) шкіл української дерев'яної культової архітектури, включаючи в себе асиметричні (західні) композиційні типи церков [4].

Такий розвиток свідчить про те, що генеза української дерев'яної церкви є складним процесом, у якому виникають не тільки різноманітні просторово-композиційні типи церков, але й різні просторово-конструктивні елементи, що визначаються впливом різних історичних, географічних, кліматичних та культурних чинників (рис. 1) [3].

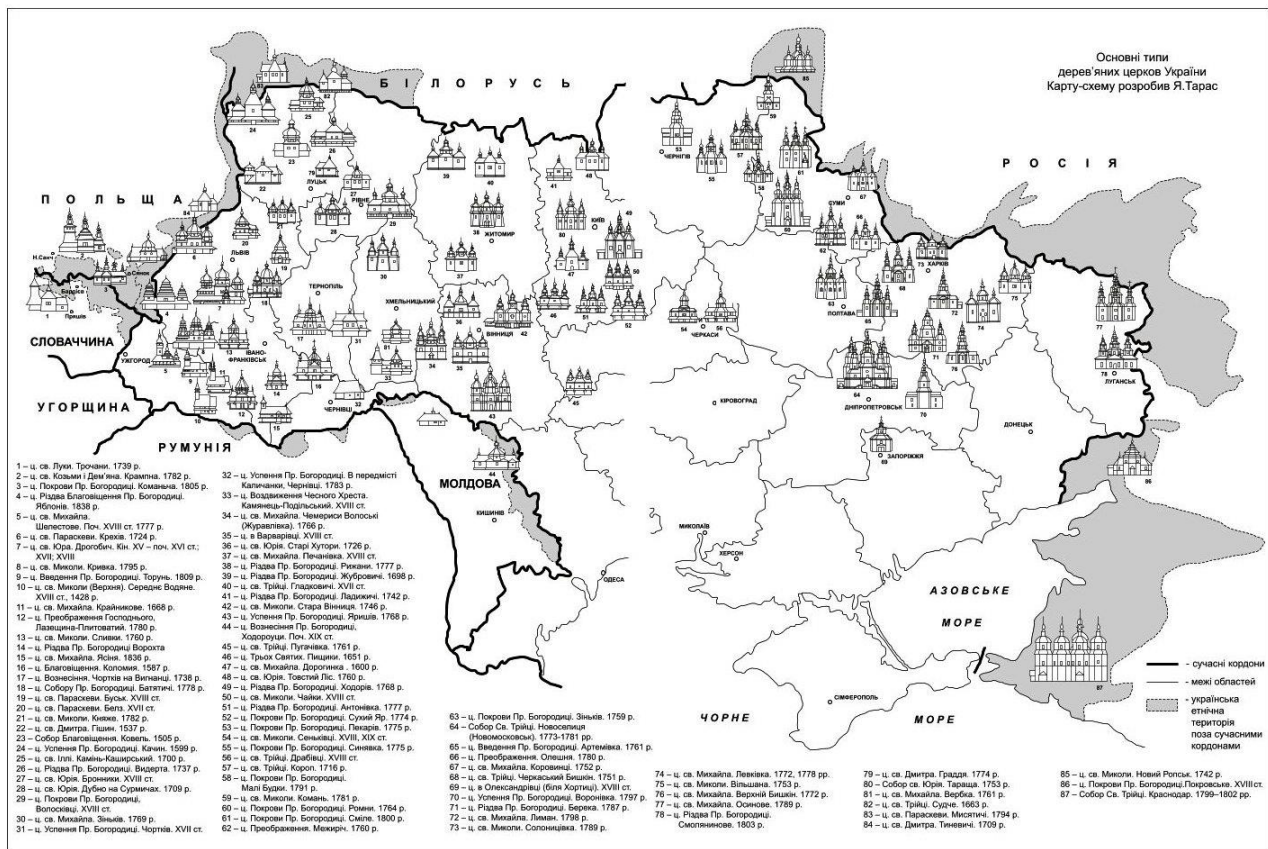

Рис. 1. Карта-схема основні типи дерев'яних церков України (розроблено Я. Тарас [3])

Збереження українських дерев'яних церков – це важливий аспект збереження національної ідентичності та духовності. Зусилля з усунення проблем захисту цих унікальних архітектурних шедеврів є обов'язковими для майбутніх поколінь. Розглянемо проблеми збереження українських дерев'яних церков, та можливі шляхи їх вирішення [6].

Перш за все варто зазначити, що дерев'яні церкви піддаються природним впливам, таким як дощі, сніг, вітер, а також дії грибків та комах. Це може призводити до зносу матеріалу та порушення структурної цілісності.

Болючою проблемою є також фінансування реставраційних робіт і забезпечення відповідного утримання – одна з найактуальніших проблем. Багато церков стикаються із недостатніми фінансовими ресурсами для здійснення потрібних заходів збереження.

Значною проблемо збереження культурної спадщини сьогодні також є невідоме чи необґрунтоване реконструювання. Невірно використання та неавторизовані зміни можуть призвести до втрати автентичності та важливих історичних елементів [6].

Також багато дерев'яних церков, що розташовані в далеких сільських або важкодоступних районах, стають об'єктами забуття. Відсутність уваги та підтримки може спричинити поступове знецінення цих об'єктів.

Розглянувши особливості розвитку та існуючі загрози втрати дерев'яних церков можливо визначити основні заходи їх збереження [1, 5, 6]:

1. Проведення регулярного моніторингу та обстежень для визначення стану об'єктів та раннього виявлення проблем.
2. Підтримка існуючих та створення спеціалізованих пам'яткоохоронних організацій, які взяли б на себе відповідальність за збереження дерев'яних церков.
3. Додаткове фінансування та гранти для реставраційних робіт.
4. Проведення освітніх заходів для місцевих громад з метою підвищення усвідомленості про важливість збереження культурної спадщини.
5. Залучення місцевої громади до процесу збереження, враховуючи їхні традиції та бажання.

Збереження українських дерев'яних церков – це важливий аспект збереження національної ідентичності та духовності. Зусилля з усунення вищезазначених проблем та захисту цих унікальних архітектурних шедеврів є обов'язковими для майбутніх поколінь.

Висновки

З'ясована періодизація розвитку української дерев'яної церкви, де виділяються основні етапи: підготовчий етап до IX століття, період Київської Русі в X-XIII століттях, етап формування національної ідентичності в XIV-XVI століттях та етап ускладнення форм у XVII – початку XIX століття. З'ясовано, що основні просторові й конструктивні риси української дерев'яної церкви вже сформувалися до XV століття. Далі розвиток церковної архітектури полягав у вдосконаленні деталей, пропорцій та комбінаторних форм.

Встановлено, що збереження української дерев'яної церкви стоїть перед численними викликами та проблемами, які вимагають негайної уваги та дії. Рішення цих проблем вимагає комплексного підходу та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевцова Г. В. Дерев'яні церкви України. – К.: Грані-Т, 2007. – 376 с.
2. Александрович В. Архітектура і будівництво / Володимир Александрович // Історія української культури : в 5 т. — Київ : Наукова думка, 2001. — Т. 2. Українська культура XIII — перша половина XVII століття. — С. 256—275.
3. Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник / Ярослав Тарас.— Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 584 с.
4. Антонович Д. Скорочений курс історії українського мистецтва / Дмитро Антонович. — Прага : Український університет, 1923. — 340 с.
5. Дяба Ю. Українські храми-ротонди X – першої половини XIV століть – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 108 с.
6. Слепцов О .С. Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів. Підручник для ВНЗ – К.: А+С, 2014. - 272 с.

Дзижула Іван Вадимович – студент групи БМ-21б, Факультет будівництва, цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: i.dzhyzhula.04@gmail.com

Науковий керівник: **Субін-Кожевнікова Альона Сергіївна** – к. архітектури, старший викладач кафедри будівництва, міського господарства та архітектури, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: subinkozhevnikova@vntu.edu.ua

Dzhyzhula Ivan – student of the BM-21b group, Faculty of Construction, Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: scherbinadmitri14@gmail.com

Supervisor: **Subin-Kozhevnikova Alona** – Ph.D. (Candidate of Architecture), Senior Lecturer of Department of Construction, Municipal Economy and Architecture, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: subinkozhevnikova@vntu.edu.ua.